

hoz, saját fiatalságához is. Grecsó Krisztián több regényében is előkerülnek hasonló problémák, ám Krusovszky történetének a főhőse sokkal kritikusabb, és kevésbé hasonlít meg magával.

Ezért is találja meg nehezen a hangot otthon maradt barátjával, Tubával, aki átvette a családi kertészetet, üvöltözik az egyik alkalmazottjával, és számára természetesebb a kisvárosi mutyik. Bálint fintorogva nézi a sekélyes ízléssel alkotott városi emlékműveket, majd kiderül, hogy az egyiket, a Trianon-szobrot éppen Tuba öccse és annak két haverja állíttatta, akiknek feltett szándékuk, hogy „átveszik” a várost. Beférkőznek fontos helyekre, és idővel magukhoz ragadják a gazdasági–politikai hatalmat. Ha ehhez Trianon-emlékművet kell állítani, akkor azt. Bálintra gúnyosan néznek, amikor kiderül, hogy a *Reflex.hu*-ra ír, vagyis sok mindenben máshogyan gondolkodnak a világról. Mestyán Ádám *Zsír* című verséből lehet ismerős ez az élethelyzet: „Én is velük nevetek, pedig szégyellem / magamat: azonosíthatatlan vagyok vidéken, / urbánus anomália, semmirekellő...”

A fővárosi újságíró számára az esküvő és az azt követő lagzi lesz az, amelyben tisztán megmutatkozik az egész kisvárosi életnek a bornírtsága, sekélyessége. Az olcsó, ízléstelen ünneplőkbe szuszakolt testek, a borvirágos orrok, a vőfély frázisai, a mulatók zene, a rongyázás és ízléstelenség fúziója, és a mindezek mögött ásitó üresség. (Nagyon jó, hogy valaki végre megírta ezt is.) Bálint nem is nagyon rejti véka alá a véleményét, de mindez nem akadályozza meg abban, hogy maga is kivegye a részét a mulatságból; iszik, mint a kefekötő, és szerepet vállal a menyasszonyrablásban is. Aztán végleg maga alá teperi a múlt (szó szerint) Hárs Juli, egykor szerelme személyében.

Hiszen minden, kamaszkorra visszarévedő történetben van egy régi szerelem, mely tisztázatlan körülmények között ért véget. Itt sincs ez másként, Juli egyszer csak elkezdett hűvösen viselkedni, majd szétmentek. Bálint azóta sem látta a lányt, csak az esküvő előtti napon fut vele össze a helyi fürdőben. S olyan nincs, hogy ha feltűnik egy régi szerelem, akkor ne történjék semmi. Alaposan elő van készítve az egykori szerelmespár újbóli találkozási pontja, hiszen Bálintnak már az első találkozáskor is remeg a gyomra, és onnantól kezdve csak Julira tud gondolni. Annak rendje s módja szerint egymásba is kavarodnak, a lány elmeséli neki, hogy azért hagyta el, mert terhes lett, elvetette, de képtelen volt beszélni neki róla. A történetnek nincs folytatása, Bálint hazautazik, Juli pedig visszamegy a férjéhez Angliába. A hajdúnánási látogatásnak van azonban egy másik, nem kevésbé fontos mozzanata is: Bálint és a barátai részegen elmennek az egykori tudógondozóba, a fiú pedig talál ott egy kazettát. Még aznap éjjel meg is hallgatja.

A felvételen egy férfi beszél a múltjáról. Árván nőtt fel, anyja meghalt születésekor, az apját pedig a szovjetek hurcolták el. A nagyanyja nevelte őt a bátyjával együtt, és velük élt még a nagybátyja is, aki meg volt győződve arról, hogy a kommunisták mind zsidók, és ők a felelősök azért, hogy sok embert elvittek a faluból malenkij robotra. Ettől a hittől vezérelve követnek el a város lakosai pogromot a város zsidó lakosai ellen '56-ban.

Aszalóst is magukkal sodorták az események, kamasz volt, itatták, és ő is kénytelen volt részt venni a lincselésben. Nem sokra rá kitört rajta a betegség, megbénult és az intézetbe került, de egész életében nyomasztotta, amit elkövetett. Azért kérte az egyik ápolóját, hogy szerezzen egy magnót, és rögzítsék a történetét. Ezt azonban nem nézi jó szemmel a tudógondozó orvosa, akinek az az elve, hogy a betegeknek el kell szakadniuk az előző életüktől, nem szabad segédkezni abban, hogy bármi is visszaemlékeztesse őket rá. Nem akarok spoilerezni, és elmondani, mi történt végül a férfival és az ápolójával, mert a történetnek ez a szála éppen erre a rejtélyre épül.

Arról viszont már érdemes szót ejteni, hogy minden bizonyítvány alapos kutatómunka előzte meg ennek a résznek a megírását, hiszen olyan ismeretek épültek bele, amelyről az egyszerű embernek aligha lehet tudomása. Arról például, milyen műszerekre és gépekre van szükség a betegek ellátásához, és hogyan kell ezeket kezelni. Vagy arról, milyen speciális feladatai vannak egy ápolónak egy ilyen helyen, és egyáltalán, hogyan működött a tudógondozó a nyolcvanas években, valamint magáról a betegségről. Precíz és alapos ennek a miliónek a leírása, minden apró részletre gondot fordít a szerző. Arra például, hogyan próbálják megőrizni nőiességük maradékát a bent lakó nők, vagy milyen nagyon bonyolult viszonyrendszer alakul ki egy ilyen zárt közösségben. Továbbá ott van a háttérben a csernobili katasztrófa, melynek nincs különösebb dramaturgiai funkciója a történetben, csak annyi, hogy éppen akkor történik.

Több ilyen esemény is beleszövődik a történetbe, mint például a menekültválság 2015 nyarán, az a katasztrófa, amikor embercsempészek teherautójában meghalt 71 ember. A *Reflex.hu* felvásárlása és ennek nyomán a szerkesztők felmondása (véltetően az Origóról van szó) már közvetlenebbül kapcsolódik Bálint történetéhez, hiszen ott dolgozott, valamint a választások utáni rossz hangulatról is könnyű elképzelni, hogy valóban így érezték. Viszont ezek így együtt tendenciává állnak össze, mely nem feltétlenül tesz jót a regénynek. Azért nehéz kérdés ez, mert egyrészt teljesen hiteles, hogy napjaink Magyarországon egy, a felvilágosodás és a humanizmus értékeit magáénak valló ember világában ezeknek a jelenségeknek komoly szerepük van — márpedig a főhős ilyennek tűnik. Másrészt azonban demonstratívnak tűnnek ezek a jelenetek, állásfoglalásnak, és nem feltétlenül tesz jót egy regénynek, ha erősen kötődik az aktualitásokhoz.

Bálint túléli az esküvőt, s mire hazautazik Pestre, a barátja nője elköltözött tőle. Később azonban megismerkedik Jankával, otthagyja az online újságírást, együtt költöznek Bécsbe, ahol a lány állást szerzett, és gyereket terveznek. Közben az apja stroke-ot kap, ápolnia kell, és ekkor jut szerephez ismét a kazetta. Klasszikus *Bildungsroman* ez; hogyan lesz egy vidéki srácból előbb nyegle fővárosi újságíró, majd megállapodott férfi, aki jó borokat vásárol, futni jár, és leszokik a dohányzásról. Az ő élete nagyjából úgy alakult, ahogyan szeretne volna. Az esküvőn pedig szembesülhetett vele, hogy ki nem lesz ő már soha: a helyi za-

varosban halászgató szerencselovag, rosszul szabott öltönyökben feszező vörös arcú tótumfaktum.

A regény végére mindenre fény derül. Nem a detektív meséli el pipára gyújtva, mi is történt, hanem Bálint fejében gyűl fény apránként. És ez is a nevelődés része, hiszen egykori barátja, Tuba is a szemére vetette, hogy azt sem képes észrevenni, ami a szeme előtt történik. Az ő történetét és tragédiáját is csak utólag érti meg: meleg volt, és öngyilkos lett. Ezért bánt olyan csúnyán az alkalmazottjával is, akire a pletykák szerint rászállt. Aztán kifigyelték, elkapták és nagyon megverték. Bálint végre megérti, hogy nem egy lány miatt verekedett vele össze négy éve.

Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy Bálint Ödipusz 2010-es évekbeli utóda, akinek némi gyöttrődésen kellett keresztülmennie, mire megtudta, hogy mi minden történt valaha a múltban, ami az ő életére is hatással volt. Nem csupán vele, hanem a barátaival, szerelmeivel, rokonaival, akiknek a sorsa többé vagy kevésbé összefonódott az ő életével is. S nem csupán a titkokra jön rá, hanem arra is, hogy akármennyire is el akart szakadni a vidéki fiatalságtól, a családjától, egykori barátaitól, azok még mindig meghatározó referenciapontok az életében. Egy olyan hálózat része, melynek nem ismeri és nem is ismerheti minden egyes elemét, de ezek mégis valamilyen hatással vannak rá. Megteheti, hogy erről nem vesz tudomást, és valójában csupán a véletlenek összjátéka sodorta olyan élethelyzetbe, amikor némi utánajárással sok mindenre fény derült, ami előtte rejtve maradt számára.

A regénynek az az egyik nagy ambíciója, hogy mindenre magyarázatot adjon, és ne maradjanak elvarratlan szálak. Ez egyrészt elismerésre méltó vállalás, mely nagy precizitást és az összefüggések átlátását igényli, másrészt azonban egy idő után gyanússá válik, hiszen az élet sajnos nem dolgozik ilyen pontossággal. Ekkora léptékben, amit a regény ideje átfog, bőven maradnak talányok, nyitott kérdések, elveszett dolgok, megoldatlan problémák, zavaros ügyek, és biztos, hogy nem kerül minden a helyére. Ebben az értelemben ez a történet mesterséges konstrukció. Viszont éppen a külső beavatkozásnak köszönhető az, hogy feltárul a regény egyik nagyon fontos, talán legfontosabb tanulsága: semmi sem múlik el nyom nélkül, és mindennek következménye van. Minden valamilyen összefüggésrendszerbe illeszkedik, melyben a mégoly apró mozzanatoknak is fontos, adott esetben akár döntő szerepe lehet. Minden gesztus, és tett hatást vált ki — és éppen ezért nem mindegy, nagyon nem mindegy, hogy milyen döntéseket hozunk, hogyan választunk, valamint hogyan és kinek választjuk meg saját magunkat. Mi és ki az, akik vagyunk, és akik már soha nem leszünk.

VISY Beatrix

A nyúlontúl

(Mán-Várhegyi Réka: *Mágneshegy, Magvető, 2018*)

Miről írt regényt Mán-Várhegyi Réka? Szociológusokról, az ő tudományos életükről, egyáltalán nem veszedelmes viszonyairól, szerelmi ügyeiről, ahogy a fülszöveg némileg beharangozza? Vagy valami egészen másról? Hol van a Mágneshegy, és hogy kerül a nyúl a borítóra? Végigolvasva a regényt, nem biztos, hogy találunk elfogadható válaszokat e kérdésekre.

A regény szociológusok, doktoranduszok, fiatal kutatók tudományos közegének ábrázolásával indul. A lassú, igencsak realista kezdet három szereplő — Bogdán Tamás, Börönd Enikő és egy Réka nevű diáklány — szemszögének váltásaival próbálja fenntartatni az érdeklődést; látszólag ők a főszereplők, akiken keresztül a magyar társadalomtudományos élet, a konferenciák és helyezkedések kiábrándító világa részletes tablót kap. Mindeközben ismerős és jól elképzelhető karakterek, viszonyok, folyamatok tárulnak fel, szerelmi és haszonélvezeti szálak szövődnek, előtérbe kerülnek a tudományos karrierépítés, (el)helyezkedés, pozícióépítés, témaválasztás kérdései, a női kutatók helyzete és lehetőségei, a feminizmus és egyáltalán a magyar tudományos élet működésének létjogosultsága, hatalmi struktúrája, visszasságai, önmagát halálosan komolyan vevő röhejessége.

Kezdetben a három szereplő sorsa, családi–szociális háttere, múltja, élethez, tudományhoz való viszonya kezd bontakozni az olvasó előtt, már ezek által is tágra nyílik az elbeszélés horizontja, hiszen mindhárman máshonnan érkeznek, más utakat járnak be; közülük Börönd Enikő, a sikeresen, határozottan, némi törtetés-sel induló fiatal kutató például még Amerikában is boldogulni próbál. Ám annak ellenére, hogy más-más közegből érkeznek, más-más utat futnak be, a fiatal szociológusok mégsem igazán tudnak elkülönülni egymástól, egyéni karaktert és valóban saját nézőpontot kapni, noha a narráció érzékelhetően ezt próbálta volna megvalósítani. Ráadásul a szerző Rékához, a békásmegyeri diáklányhoz első személyű elbeszélésmódot választ, míg a másik két szereplő harmadik személyű, külső szempontú ábrázolást kap. Ám a különféle nézőpontok, beszédmódok mégsem vezetnek semmilyen eredményre, bár számomra nem is igazán derült ki, mi lett volna a személyváltások jelentősége a „nyelvtani” gyakorlaton túl, mivel sem a látás-, sem a beszédmód, sem

a nyelvezet nem kap egyéni színezetet, a fókuszváltásokkal élő elbeszélés mód nem teremti meg a jellemek, alakok közötti differenciát. És még csak az sem állítható, hogy az első személyben megjelenített szereplőt máshogy, közelebbről, bensőségebben, részletesebben látnánk, érzékelnénk, és az sem, hogy ő állna legközelebb a szerzői nézőponthoz, a regény legbelső „igazságához”, amit az elbeszélő neve és regényírói késztetései miatt is feltételezhetnénk — mindez mindössze vicces játék, reflexió marad. Már csak azért sem lehet így, mert ez a szereplő később szép csendesen kikopik a regényből, az utolsó harmadban, némileg érthetetlen módon nem találkozunk vele.

Innen, a szociológusok közegeből lépünk át Békásmegyerre, amely a műben nemcsak egy vizsgálandó terep, kutatási terület, és nemcsak az egyik (fő)szereplő, Réka származási helye, hanem külön világként is tételeződik. Békásmegyert nem csupán egy budapesti kerület része, a szocializmus alatt épült nagy lakótelepek egyike; a *Mágneshegy*ben különös, távoli, zárt világ, ahová a kutatók nem elmennek, hanem kifejezetten elutaznak terepmunkára, ahová a kutatás érdekében el kell költözni, ahol szállást kell biztosítani a tudományos munkát végzők számára. „Tulajdonképpen ez a hely Budapesthez tartozik, vagy külön közigazgatási egység?” „Olyan, mint Üröm, mondta Bogdán, és arra gondolt, hogy nem lehet olyan, mint Üröm, hogy valamit valószínűleg rosszul tud, és ennek az apróságnak már rég utána kellett volna néznie.” (225) Békásmegyert ebben a műben egy szürreális-irreális módon elemelt világ, egy különálló, elzárt kisebbség, sajátos formációkat viselő szubkultúra. Békásmegyert mintha a múlt itt maradt időzáránya lenne, egy még mindig diktatórikus, lehallgatások, megfigyelések, jelentések által terhelt világ, ahol minden engedélyeztetésekhez kötött, még egy miskolci utazás is: „Feri örült, hogy történik valami, bár nem így képzelte el azt a napot, amikor majd először elhagyja Békásmegyert. Nem bánta volna, ha be kell menniük a budapesti buszpályaudvarra, de az engedély értelmében az országút mellett várakozhattak a járműre.” (228) A békásiak pedig eleve mintha büntetesként, „ki/betelepítettként” kényszerülnének a telepen élni.

A regényben Békás működés módja a múlt rendszerre hajaz, ám nézetei, szélsőségei, az ott élők mentális állapota, félelmei és viszonyrendszere sokkal inkább egy disztópikus, orwelliesen kiélezett, „elrajzolt” világra emlékeztet. Szélsőjobb oldali ideológia jellemzi, és bőrfejű csoportok „uralkodnak”, erősítve a 80-as és 90-es évek hangulatát, nyomait. De mindez a kétezres évek fordulóján játszódó történetben tud időbeli hurkot képezni. Békásmegyeren mintha elmaradt volna a rendszerváltás, legalábbis, ami a telep működés módját, az ott élők életszínvonalát illeti. Egy ’87-es dokumentumfilm szerint a legsötétebb hely az országban — „fantasztikusan izgalmas terep” a kutatás szempontjából. Bogdán, e téma kutatója maga is zárványnak, a közösségi identitás mértéke alapján különlegesnek tartja. Békásmegyert ideológiai torzulásait, összeesküvés-elméleteit tekintve pedig olyan világnézeti szélsőségeket képvisel, amelyek a

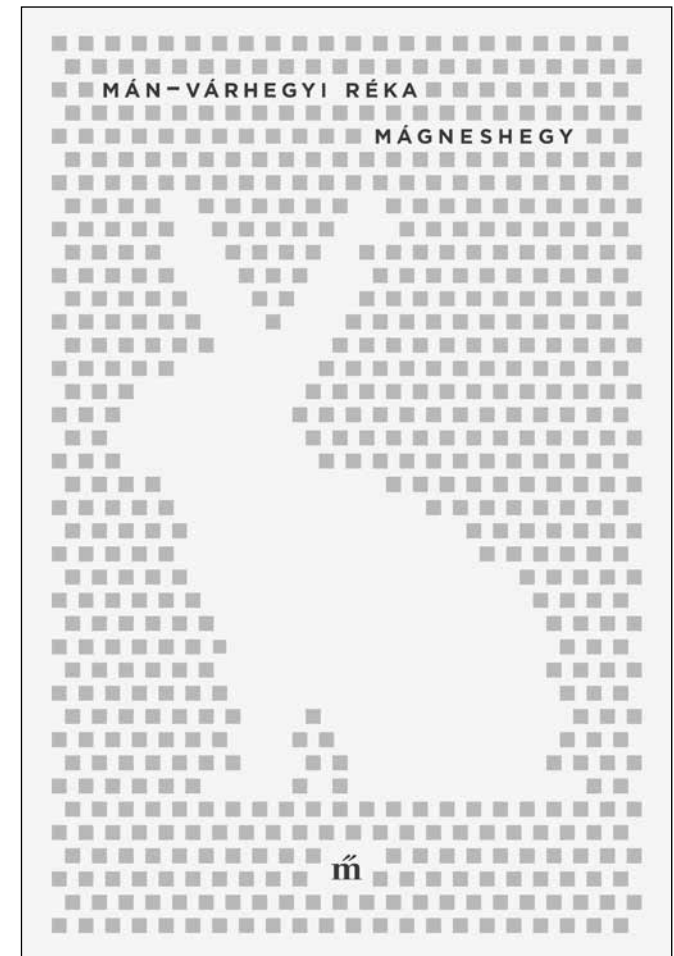
múltbeli zárványt sötét jövőbeli jóslattá hangolják. A telep az agresszió, rettegés, téboly, a kollektív téveszmék közegeként tűnik fel, és nem dönthető el, hogy mindez belső működésének vagy az oda beható szociológusoknak a nézőpontjából ennyire sajátos módon felnagyított, misztifikált („Békásmegyert a mai napig hallgatás övezi — kezdi Bogdán, bedobja a kávéját, és folytatja. — Például soha nem szerepel a hírekben.” — 322) és némileg félelmetes is. Ám az mindenképpen elgondolkodtató, hogy nemcsak Bogdán lelkész, a Békásról elkerülő szkinhed Feri hadovál súlyos összeesküvésekről, az USA (vagy a Szovjetunió) által irányított emberkísérletekről, elmeprogramozásról, hanem a polgári közeg belvárosi bizstrójában is hasonló fantasztikus, tébolyult elméletek hangzanak el a szomszéd asztalnál: „Talán nem is Magyarországon történt. Vagy mégis. Ott támadták, ahol a legkevésbé számított rá. [...] Mikroszipéket ültetnek az emberekbe, és aztán durr bele, megy a kíznás. [...] Van, amikor a testhőmérséklet minden ok nélkül emelkedni kezd, és van, hogy hirtelen több fokot lehűl. Fájdalmak törnek az áldozatra, ezek is minden ok nélkül. [...] De ez még mind semmi. A láthatatlanok beavatkoznak az álmokba. [...] Álmokat ültetnek be. Gondolatokat ültetnek be. Érzéseket, vágyakat, mániákat, fóbákat ültetnek be. Egyik napról a másikra kitör valakin az agorafóbia, a depresszió, az inszomnia...” (205)

A Feri fejében gomolygó összeesküvés-elméletnek a centruma természetesen a Békásmegyeren álló dombocskára, amelybe az emberek kíznásához használt különféle sugarak vannak beásva; ez a *Mágneshegy*, amely egyébként, a regényben mindössze két helyen, csak Feri zavaros elbeszéléseiben jelenik meg. Mégis ez a hely, motívum emelkedett a regény címévé, pedig közel sincs akkora szerepe, jelentősége a különböző szálak és ábrázolt közegek között, mint mondjuk Thomas Mann *Varázshegyének*. Persze, ha nagyon erőltetjük, mondható, hogy ez a hegy, amely mindössze egy kis halom, Békásmegyert fejlődésképtelenségének, mozdulatlanságának jelképe, és hogy ez az a közeg, ahonnan a harmadik szereplő, Réka, végül nem tud elszakadni, szocializációjának színtere visszahúzza őt. Tanulmányai mindössze arra lesznek elegendők, hogy valamiféle szociális hivatalban a békási ügyeit intézze. Ám a fiatal lány, ahogy erre bizonytalanul következtetni lehet, visszakérül a telep játékszabályai és játszmaik közé, egy leszámolási epizódban, egy magyarázatok nélküli, érthetetlen akciójelenetben látjuk őt, amint legyőzi ellenfelét. Majd eltűnik a regény világából.

Úgy vélem, hogy a regény tematikájához, arányaihoz viszonyítva a *Mágneshegy* még akkor sem elég jó cím, ha Békás (és a halmocskára) kutatási területként a másik két szociológushoz, Bogdánhoz és Börönd Enikőhöz is kapcsolódik. Ugyanakkor a kisebbségi, periférián élő csoportokat vagy a szegénységet, társadalmi különbségeket vizsgáló szociológusok világa, konferenciáiknak menete, a tudományos előadásokon kívül zajló társas játszmaik, illetve a regényben szereplők élete hasonlóan nagy teret, figyelmet kap a regény folyamán. (S mindezt csak merész társításokkal, értelmezésekkel lehetne összefüggésbe hoz-

ni a hegygel.) A mű tulajdonképpen két világot mozgat, működtet: egyfelől a szociológusok cseppet sem idealizált közegét, csoportdinamikáját. (A szociológusok mint vizsgálati csoport, szubkultúra és ennek bemutatása egyfajta tükörstruktúrát is létrehoz; a távolságtartó, realista ábrázolásmód is ezt erősíti vagy erre játszik rá. De természetesen a leíró, összegző részek mellett a szépirodalmi, regényesítő eljárások is jelen vannak.) Másfelől az ettől erősen elválasztott, „távol” helyezett, disztópikus, irracionális jegyekkel felruházott békásmegyert közegét. A kettő között csak egyik irányba van átjárás, ahogy azt Réka elvarratlan sorsa is érzékelteti, és csakis abban az esetben, amikor e második az első közegnek vizsgálati tárgyává válik. A szerző nemcsak a társadalmi szakadékokat, a magyar valóság széttöredeztségét, az egyes csoportok, rétegek közti hasadás léptékét jelzi e két külön világ, eltérő ábrázolásmód és világlátás által, hanem a tanult, értelmiségi réteg(ek) tevékenységének, tudományosságának visszasszágaira is rámutat: a témává, (kutatási) tárggyá tett emberek gyarmatosító, kolonializáló tekintet általi (el)embertelenítésére. A terepre érkezés és a kutatás módszereiről, az interjúalanyokról, a helyiekről szóló diskurzusok a lealacsonyítás, kirekesztés verbális formáit mozgatják Bogdán és Börönd Enikő kommunikációjában, viselkedésében. A tudományos eredmények, számok, grafikonok, leíró és elemző tanulmányok pedig nemhogy embertelen tárgyként, száraz tények halmazaként kezelik a vizsgált csoportokat, ahogy az élet a konferenciákon nem az előadókban, előadások által, hanem inkább utána, előtte zajlik, vagy amikor a tudósok saját életükről mesélnek félálomban vagy félrészegen. Az embereket tárgyiasító, az őket mindössze halmazként, csoportként kezelő kutatások nem lépnek tovább — ebben a regényben legalábbis — a változtatás, a segítség, a társadalmi mobilitás lehetőségeit megteremtő eszközök megtalálásának, alkalmazásának irányába. A műben szereplő kutatók a legjobb, legeredményesebb téma felhajtásán és kisajátításán ügyeskednek, irigyen óvják egymástól területeiket, s Bogdán is mindössze kivételként, önmaga méltányosságának „díszeként” vezetgeti a békási, távoli rokonként is segítendő Ferit, aki félrecsúszott eszméivel semmilyen szakmai fenyegetést nem jelent számára. A történetbe „élő” — vagyis éppen meghaló — lelkiismeretként beleszórt bazi nagy nyúl motívumával pedig semmire sem megyünk, miként a regény sem.

Bármennyire is érdekesnek tűnik mindez, összességében mégsem nevezhető sikeres vállalkozásnak a *Mágneshegy*. Bár a szerző éles, alapos szociológusi tekintettel rendelkezik, megfigyelései pontosak és érzékletesek, de felmerül a kérdés, mindez elegendő-e, elég írói kompetencia-e egy jó mű, vagy némi magasabb elvárásokkal, egy műalkotás létrehozásához. Persze, mondhatnánk, mások még ennyit se tudnak. Ebben az esetben minden rejtett szimpátiám ellenére — még a kétszázadik oldal környékén is reménykedtem, hogy valami majd összeáll — a regény mint regény nem igazán működik, nem jó, és még csak nem is túl élvezetes. Hiába plasztikus és részletező ugyanis az egyes karakterek, típusok, csoportok, társadalmi formációk,

életvitelek és ezek viszonyainak ábrázolása, és hiába írja le a szerző a fennálló centrum–periféria–pozíciókat meglehetősen távolságtartással, rálátással. A szerző-elbeszélő jól érzékelhetően választott közegeinek egyikével sem azonosul, s ez az ábrázolás érényei közé sorolható. Tekintete hűvös, tárgyilagos, mint ábrázolt szociológusaié. Bár azt is tudatosítani kell, hogy míg mindkét világ széles panorámát kapott, a magyar társadalom számos rétege és csoportja alig vagy egyáltalán nem jelenik meg, ami önmagában nem baj, de a metszet — szándékoltan és szándékoltanul is — torzít, csonkít.

A regény világának, problematikájának eddigi részletes ismertetése mégis azt jelezheti, hogy az ábrázolásra szánt téma és az erről való szerzői gondolkodás még mindig a mű sikerültebb része. Jóval több gondom akadt a regénykoncepcióval: leginkább „ügyetlen” narrációs és szerkezeti döntések gyengítik a mű (jó) regényként való működését. Úgy érzem, a szerző túlbonyolította ezeket a kérdéseket, valami erőset, igazán jót és fífikásat igyekezett létrehozni, egyáltalán nem akarta megúszni a prózaírás és annak nehézségeit. A nagy terv vagy a társadalomtudományi szemlélet-, ábrázolásmód szépirodalmi átültetése, működtetése valahogy mégis az író tőjtotta meg, pedig a legjobb részek azok,

amikor Mán-Várhegyi zajló, életteli jeleneteket ír, olyanokat, mint a két házibuli vagy az akár önálló szövegként is kiválóan helytálló bisztró-kávészó-jelenet Mártával és Zsókával, Börönd Enikő anyjával és nagynénjével. Egyfelől nem igazán érthető és strukturális, aránybeli kérdéseket vet fel az újabb és újabb szereplők bevonása a műbe, a három főszereplő életének ilyen jellegű kiterjesztése, másfelől felmerült bennem, hogy milyen jól megállta volna a helyét Börönd Enikő története, önkeresése önmagában, a családi matriarcha ábrázolásának segítségével, az izgalmas női sorsokon át; ugyanis Enikő családtagjai, beleértve nagyanyját, Renée-t is, a regény legelőbb figurái. Ezeknél az eleven jeleneteknél jóval kevésbé sikerültek a nagy összegző tablók, amikor az elbeszélő egyes szereplőinek sorsát foglalja össze harmadik személyben, vagy akár első személyű meséltetés által, mint ahogy például a regény világába, minimális előzmények után, egyszer csak alaposan betrappoló Regina alakjánál tapasztalható. A megszólalásmódok, elbeszélő személyek zavaró váltakoztatásáról és funkciójuk tisztázatlanságáról már esett szó, és hasonló értetlenséggel pislogtam a kivesző, eltűnő, de főleg a semmiből felbukkanó új szereplők kapcsán is. Számomra nem erősítették a regény kohézióját a mindig új időponttal, új fókusszal, eltérő kameraállással és minden egyes esetben más-más szereplőkkel induló fejezetek, bár ez utóbbi eljárás némileg védhető a társadalmi széttagoltság, idegenség szempontja felől.

A *Mágneshegyben* mindenki egy kicsit saját agyemenésének a foglya, csak egyedi nézőpontok, zárt univerzumok léteznek, talán Börönd Enikő az egyetlen kivétel ez alól, aki megpróbál kezdeni valamit családi múltjával, szüleitől hozott, örökölt terheivel. Nemcsak Békás vagy a pesti értelmiségi kör külön-külön világ, hanem az egyes emberek is, senki nem tud elszakadni saját mágneshegyétől, saját múltjától, önzésétől, szorongásaitól, frusztrációitól (bár ezekre nem feltétlenül reflektálnak), pedig még az sem biztos, hogy van sugárzás. Egy ilyen világban persze minden érthetetlen, mert „az elektromágneses köpeny hat az agyunk működésére. Rendkívül alacsony frekvenciájú mikrohullámok, kalciumkibocsátás a neuronokban, kísérő jelenésként hosszú és rövid távon felerősíti a neuronok hatását az emlékezésre. Ezt nem ő mondja, ő nem is érti.” (333) Valahogy én sem értem, ennél többet biztos nem. Így aztán sem Feri, sem ő (ő?), sem az olvasó nem fogja megtudni, mi van a nyúlón túl.

MOHÁCSI Balázs

„én szeretnék lenni”

(Kemény István: *Nílus, Magvető, 2018*)

„További vizsgálatok javasoltak.”
(Kiss Tibor Noé)

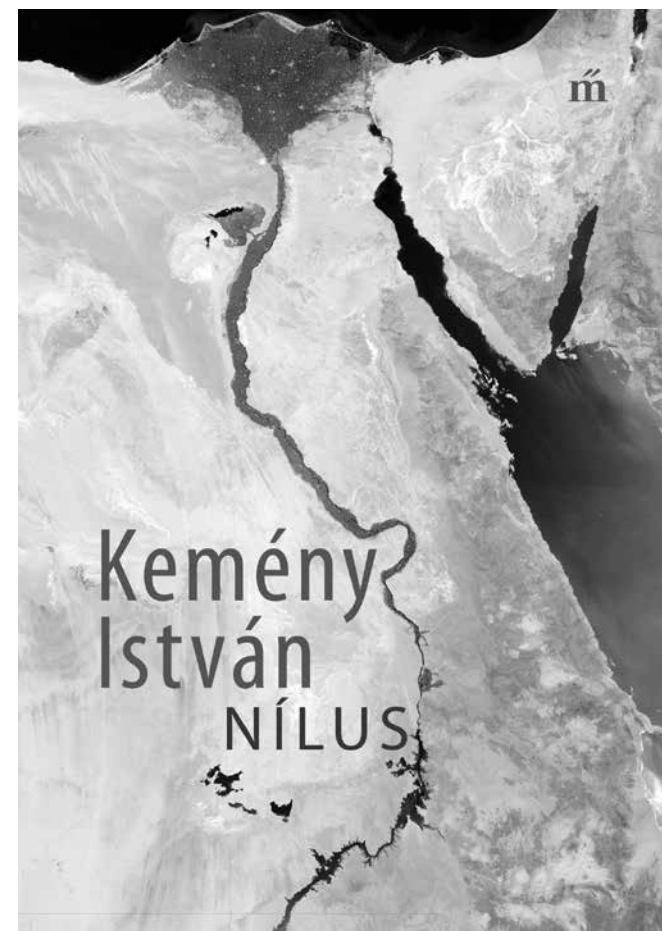
Az új Kemény István-kötetnek, a *Nílusnak*, az egyik nagy formátumú költeménye az *Esti kérdés P. Gy.-hez* (ami egyébként Petri halálának 15. évfordulójához — július 16. — igazítva jelent meg az *Élet és Irodalom* 2015. július 17-i számában). Ebben az öttételes szövegben olvassuk a következőket: „Mennyivel jobb lenne, ha nem lett volna Petri György! [...] (Ó de könnyű Petri-verset írni! Pont olyan, mintha gondolkoznék!) [...] a kérdés leginkább az, hogy mért is nem jó nekünk (vagy / maradjak magamnál?), nekem mért nem jó az, hogy Petri volt már. [...] volt egy ember, aki ezt / a sok szart (csak a pontosság kedvéért: kultúrát, civilizációt, / magán- és lelkiéletet) már mind átgondolta egyszer (sokszor) [...] Ami meg Petrit illeti: hozzátenni / semmit nem lehet. Letagadni lehet csak belőle. / Elment a falig (fel is kenődött rá kicsit), vagyis ha / elindulok bármerre, előbb-utóbb szembejön. [...] Átjár a hála, ha belegondolok, hogy mennyi / szemétséget vállalt magára helyettem. Miközben / annyi igazat mondott ki életében, hogy én például / nyugodtan hazudhatnék akár a sírig is: meg se látszana / a makroigazság globális mérlegén”.

Praktikusnak tűnik ezt az írást ebből a (látszólag ellentmondásos–ellenbeszédés) Petri-tisztelgésből elindítani. Persze több ez hommage-nál, hiszen indirekten ugyan, de ars poetica is, egy hagyomány vállalása, s így egy költői program meghirdetése–ki-mondása. És igazából emiatt nagyon érdekes. A Petri–Kemény-hagyományvonalról Bagi Zsolt mondja — a Bartis Attilával közös beszélgetőkönyvről írva —, hogy „Petri valóban nincs távol ettől a költészetől, éppen azért, mert *tökéletes ellentéte annak*”.¹ Bagi az *előbeszéd* fogalma által állítja szembe (és köti össze) a két költészetet. A következő mondatot idézi Keménytől az *Amiről lehetből*: „Az *Élőbeszéd* címet mindenesetre azért adtam ennek a könyvemnek, mert ezek olyan versek, amelyekben az emberiség végső nagy kérdéseit próbáltam hétköznapi módon megfogalmazni, másfelől a hétköznapi élet apróságairól akartam emelkedetten beszélni”.² Majd Petriről ezt mondja: „Petri

számára az élőbeszéd az »általában vett« ellentéte. Nincs benne út az általában vettéhez, mert éppen menthetetlen konkrétsága (a szépségtől, az eszmétől megtisztított konkrétsága) az, ami megkülönbözteti és egyben az, ami kitünteti. Kemény lírájának nem a posztmodern lírai játék a szavakkal, Kovács András Ferenc vagy Parti Nagy a legfontosabb kontextusa (bár nyilván ezekkel is szemben áll), hanem Petri. És leginkább annyiban, hogy kategorikusan tagadja azt”.³ Bagi még egy helyen szembeállítja a két lírát: Kemény *Epilógus* című versének utolsó strófáját idézi, majd azt mondja, hogy „e strófát Petri egyszerűen befejezte volna az első négy sor után, szánt szándékkal csonkán hagyva a formát is. [...] Petri *kritikai gyakorlatnak* tekintette a verset, Kemény *legitimációs gyakorlatnak* tekinti”.⁴

De mire is megyünk mindezzel a *Nílus* kapcsán? Egyfelől persze szemlélhetjük úgy, hogy Kemény néhány év távlatából akarva vagy akaratlanul alátámasztja Bagi gondolatait, maga is bejelenti ezt az ellentmondásos hatáselemet, az ellenhatást. Másfelől jól példázza, hogy az ellenhatás is meghatározó: az a rossz (és jó) Petriben, hogy épp azon a pályán játszott–játszik, mint amin ő. De talán ennél is többről van szó. Azt olvassuk a versben (azt mondja a Keménytől talán nehezen megkülönböztethető, vallomást tevő lírai én) egy zárójelben, hogy „Ó de könnyű Petri-verset írni! Pont olyan, mintha gondolkoznék!” — vagyis Petri-verset írni nem olyan, mintha verset írna. És tényleg, a jellegzetes Kemény-vers másmilyen. Mitologizáló, szimbolizáló, metaforizáló–allegorizáló. (Nemes Z. Márió írja Keményről, hogy „pszeudo-mitikus világteremtése érvényes alternatívát kínált az átpolitizált költői beszédmódokkal szemben”⁵ — egészítsük ezt ki azzal, hogy Kemény e beszédmód által tette lehetővé, hogy mégis politikai költészetet művelhessen, amennyiben a politikait közérdekűnek értjük, s beletartozik születés, élet, halál, morál, etika, közérzet, sőt néha még három lépés távolságból az aktuálpolitika is.) Szóval a Kemény-vers *inkább* olyan, mint amikor ennek a költeménynek a végén, a 4. és az 5. tételben behozza Noét és az özönvizet. „Értem és megértem őt. / Őt vagy bárki mást, aki reggel kiül a pálma árnyékába, és onnan / vigyorog Noé felé, aki egész nap fúr-farag. / »Uttánad az özzönvíz!«, veti oda az izzadó ősatyának, majd / hozzáfűzi tárgyilagosan: »Vagyis inkább alattad, feltéve / hogy el nem baszod!«, és meghúzza a cseresznyepálinkás palackot.”

Miért beszéllek erről? Mert Kemény a *Nílusban* — valójában már *A királynálban* is — e két beszédmódot váltogatja és keveri, a konkrétat és az allegorizálót, a kritikait és a legitimációt. Ám *A királynálban* ez a hibrid stratégia elkülöníthető verscsoportokat eredményezett, az új kötetben, mint láthatjuk, egyazon versben is megtörténik a váltás. Ez természetesen azzal is jár, hogy a verstárgyak már nem mutatkoznak a „titkok tartományának” részeként — ne feledjük, hogy a *titok* fontos fogalma (volt?) a (korábbi?) Kemény-lírának. Keresztesi József írja a *Búcsúlevél* kapcsán, hogy „feltehetőleg, egyértelműsége nyilván tekinthető költői engedménynek a sokréttű és jelentésgazdag építkezés rovására”, de azt is mondja, hogy „[s]úlyos tévedés volna mindezt

valamiféle kontrollvesztéssel, az »esztétikai önfegyelem« pillanatnyi kihagyásával magyarázni. Úgy látom, hogy épp ellenkezőleg: messzemenően tudatos döntésről van szó”.⁶ Hogy egy gondolat erejéig csatoljak a *Létfűfő*-kritikám kapcsán indult vita egyik kérdésköréhez: amennyiben elfogadjuk, hogy Kemény lírájára alkalmazható az antropológiai posztmodern kategóriája, úgy ismét azt láthatjuk — én ismét azt látom —, hogy az ilyen típusú költészet tartalmi dimenziója (vissza)hat a nyelvi dimenzióra, a tematikus fókuszváltásból következik a poétika rekálibrálása.

Mindezzel nem kívánom feltétlenül azt állítani, hogy Kemény immár egy egész kötetet ennek szellemében alkotott meg, ám azt látnunk kell, hogy *A királynál* kötetben olyannyira tudatos volt ez a döntés — voltaképpen a (részleges) távolodás a titoktól —, hogy az új kötetben is kitart mellette. „Hun királyt temetünk,

¹ BAGI Zsolt: *Vissza az elbeszélésekhez. Kemény és Bartis beszélgetései = Turista és zarándok. Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, szerk.: BALAJTHY Ágnes – BORSIK Miklós, JAK–Prae, Budapest, 2016, 117. (Kiemelés az eredetiben.)

² BARTIS Attila – KEMÉNY István: *Amiről lehet*, Magvető, Budapest, 2010, 60.

³ BAGI, I. m., 117.

⁴ *Uo.*, 120. (Kiemelések az eredetiben.)

⁵ NEMES Z. Márió: *Megtört köztelenség. A személyesség alakzatai Peer Krisztján költészetében = Uő.: A preparáció jegyében*, JAK–Prae, Budapest, 2014, 237–238.

⁶ KERESZTESI József: *Mikor volt '89? = Turista és zarándok*, 131.